

Evropska unija 21. stoletja

Marko Bucik

V Bruslju sem preživel skoraj sedem let, a se kljub temu ob vsakem povratku počutim kot tujec. Nikaikor ne zato, ker evropske prestolnice ne bi dovolj dobro poznal ali ker me tam ne bi pričakali številni prijatelji in nekdanji sodelavci. Ne, vedno znova me tudi še tako kratek obisk Bruslja jasno spomni na to, zakaj sem pred tremi leti odšel stran. Vedno težje sem namreč prenašal miopično zaprtost administrativno-političnega aparata EU, ki je razumevanje Evrope vse manj gradil na zdravem razumu in se vse bolj zapiral sam vase.

Zato me je vsak dan več, ki sem ga preživel v Bruslju, silil v vedno bolj kritično držo. Postajal sem vedno bolj ciničen do jezika, ki se ga poslužuje administracija EU, ko govori o državljanih namesto ljudeh, ko govori o potrošnikih namesto delavcih in o deležnikih namesto sogovornikih, partnerjih. Tisoči in tisoči strani strategij, reform, ciljev, ukrepov, *benchmarkov*, pogojev ipd. Tovrstni abstraktni, odtujeni jezik je postal zgolj simbolični dokaz, da je »Bruselj« – kot sinonim za prostor evropskega zakonodajnega odločanja in vladanja – postajal vse bolj prizorišče bojev med dobro izurjenimi interesnimi skupinami, vse manj pa demokratični okvir, v katerem Evropejci uresničujejo svoje želje po boljšem jutri.

Kljub siceršnjemu pustošenju gospodarske krize sem v Bruslju le redko zasledil iskreno samokritičnost ter pripravljenost na temeljit razmislek o tem ali Evropa pluje v pravo smer. Le zakaj bi s tem izgubljali čas? V vsestranskem udobju bivanja daleč stran od nadležnih medijev in težav brezposelnosti in bede (in to kljub temu, da je imel Bruselj vse do leta 2011 višjo brezposelnost kot Atene, zgodovinsko pa vedno okoli 15 %, kar je za prestolnice Zahodne Evrope unikum, za velik del mestnega prebivalstva pa seveda katastrofa), je bilo vedno veliko lažje krivdo zvrčati na medije, ki jih EU domnevno ne zanima, lažje se je bilo zatekati k sloganom o nujnosti »več Evrope«, k pavšalnim trditvam, da »navadni državljani« Evrope pač ne razumejo, ter k popolnemu odrekanju kredibilnosti tudi najbolj blagim kritikom dominantnega bruseljskega diskurza.

Zgovoren pokazatelj tovrstnega miopičnega odnosa do zunanjega sveta je (samo)dojemanje politične odgovornosti. Po izbruhu krize so ljudje na volitvah večinoma pometli s političnimi strankami, ki so bile takrat na oblasti. Zaptero v Španiji, Brown v Veliki Britaniji, Socrates na Portugalskem, Sarkozy v Franciji ... Vsi so se morali posloviti od oblasti. Na svojevrsten način se je moral posloviti tudi Berlusconi v Italiji. Vla-

de so padale kot domine, ker so ljudje imeli možnost izraziti nezaupanje in podeliti mandat za vladanje drugim. Tudi to je demokracija.

V vsem tem času se v vrhu glavnih EU institucij ni spremenilo nič. Še več, José Manuel Barroso, predsednik Evropske komisije vse od davnega leta 2004, si je leta 2009, ko so znaki krize že bili več kot očitni, celo uspel izboriti drugi mandat. Kljub temu, da so v času njegovega prvega mandata francoski in nizozemski volilci na referendumu zavrnil predlagano Ustavno pogodbo, kasneje pa še irski volilci Lizbonsko pogodbo, je očitno ocenil, da je svoje delo opravil dobro. Seveda Barroso ni padel z lune. Na čelo komisije ga je tudi v drugo predlagala večina držav članic EU, potrdil pa ga je Evropski parlament. Prav tako imenovana »koalicija Barroso« je del problema. Nihče si ga ni resnično želel, a je gospod vseeno uspel podaljšati svoj staž v Bruslju. Države članice očitno niso našle, ali pa niso želele najti, bolj kredibilnega in sprejemljivega kandidata med politično družino konzervativcev, ki je na takratnih evropskih volitvah dosegla relativno večino. Morale bi se zavedati – tako kot bi se seveda tega moral zavedati Barroso sam – da je imenovanje iste osebe na isto mesto po tako tektonskih političnih premikih v Evropi, pljunek v oči volilcem. Z nekoliko grenkim priokusom je Barrosa potrdil tudi Evropski parlament, kjer sta si dve največji politični skupini – socialni demokrati in konzervativci – združeni v veliko koalicijo po ustaljeni praksi zagotovili (bolj ali manj) popoln nadzor nad zakonodajnim postopkom. Tovrstno pahorjansko »preseganje ideoloških delitev« v parlamentu je verjetno največja ovira za razvoj normalne parlamentarne demokracije v EU.

Kadrovsko mešetarjenje pa je zgolj odraz globljih problemov znotraj EU, ki so povsem pričakovano pripeljali do porasta podpore strankam ekstremne desnice in radikalne levice z veliko bolj skeptičnim in kritičnim odnosom do EU. Med ljudmi se je

v vseh teh letih namreč nabralo veliko nezadovoljstva in frustracij, ki jih EU elite nikoli niso znale ali želele zares nasloviti. Raje so polnile proračune PR firm ter se zatekale k informacijskim kampanjam in projektom osveščanja, namesto da bi iskreno naslavljale konkretne skrbi ljudi: pomanjkanje služb, vedno nižje dohodke, večanje dohodkovnih razlik, rušenje javnih storitev in propadanje države blaginje. S krizo, in EU odzivom nanjo, je vrag dokončno odnesel šalo.

Pred bližajočimi evropskimi volitvami je to lahko za tako imenovane *mainstream* politične stranke resen problem. Ampak nikakor ni nujno, da zaradi tega panično demonizirajo konkurenco iz leve ali desne. Bolj smiselno je, da se odkrito pogovorijo o svoji zgodovinski »prtljagi« in skušajo izgubljeno nadoknaditi s spremembami. Ponuja se pet glavnih izhodišč za tovrstno refleksijo, ki jih ne gre spregledati.

Prvo izhodišče naj bo trditev, da je evropska politično-birokratska elita – tako njen nacionalni kot tudi bruseljski del – izgubila pripovedni stik z ljudmi. V politiki in vladanju je pripoved (*narrative*) zelo pomembna. Ljudje namreč želijo razumeti kaj vladajoča elita počne in zakaj to počne. Sedanja EU elita pa uporablja vedno bolj suhoparen pravniški jezik strategij, direktiv, pogodb in uredb, namesto da bi ljudi nagovarjala v njim razumljivem jeziku težav in rešitev. Skušajte se spomniti enega samega politika, ki vam je v zadnjih letih na razumljiv in pošten način skušal razložiti zakaj je Evropa zašla v krizo, kaj moramo storiti, da se iz nje izvlečemo in kako zagotoviti, da cene zanjo ne bodo plačali izključni tisti, ki nosijo njeno največje breme. Skušajte se spomniti uradnika, ki vam je nek evropski problem (*recimo nedavno odločitev, da bo v kratkem nova vrsta genetsko spremenjene koruze dovoljena v EU, kljub temu, da je bilo proti kar 19 od skupaj 28 držav članic*) predstavil z razumljivim jezikom, brez latovščine, ki je razumljiva samo tistim, ki se z EU ukvarjajo po službeni dolžnosti. Vse prepogosto se tako

politiki kot uradniki zatekajo k nizanju bodisi popolnoma abstraktnih pojmov bodisi nerazumljivih strokovnih skovank. Še bolj moteče je zatekanje k proceduralnim izgovorom, češ da odločitev še ni dokončna, da bo sklican še en sestanek, kjer bodo vsi prisotni znova razmislili o primernosti ukrepa ter naslovili vsa potrebna vprašanja. Kar seveda ne pove nič, odločitev pa na koncu v večini primerov ostane ista. A vmes je pozornost javnosti že drugje.

Res je, velikokrat so evropske odločitve zapletene. Pa vendar, za preživetje EU kot projekta mirnega združevanja Evrope in povezovanja ljudi je bistveno, da slednja ljudi nagovarja v njim razumljivem jeziku. Sporočati jim mora, da razume njihove težave, da čuti z njimi. S tem gradi most zaupanja, ki ji omogoča uveljavljanje sprememb. Na žalost sam prepogosto dobivam občutek, da se evropske politične (in birokratske) elite z izbiro preveč zapletenega jezika želijo izogniti kritičnim mislim in neprijetnim vprašanjem. Nerazumljivi jezik tako postaja obrambni mehanizem in s tem simbolični dokaz za razkorak med elito in »navadnimi« ljudmi.

Drugo izhodišče za razmislek je lahko zgornji primer Barrosa in sklepanje velikih koalicij v Evropskem parlamentu, ki kažeta na pomanjkljivo razumevanje demokracije. Dolgoročno vzdržnost demokracije namreč zagotavljajo odprti javni spopadi glede političnih vprašanj. Javnost si samo preko njih lahko oblikuje mnenje o vsebinah in stališčih, ki jih zastopajo posamezni politiki ali birokrati. To je seveda lahko marsikdaj neprijetno, ampak zmotno je pričakovati, da sta politika in vladanje enostavni opravili. V EU odprtih konfliktov tako rekoč ni. Javnost zelo redko dobi vpogled v razprave o problematičnih vprašanjih, veliko bolj pogosto se nesoglasja zgladijo na diplomatskem parketu ali preko neskončnih serij sestankov, katerih vsebina javnosti praviloma ostane nepoznana. Komunikacija, ki spremlja konflikte v EU, je do absurda pripeljana politič-

V sedanjo krizo nas niso pripeljale stranke, ki se sedaj označujejo za evroskeptične. V krizo so nas pripeljale stranke »klasične« levice in desnice, ki so vsaj na evropski ravni imele primat pri izgradnji evroobmočja, pravil notranjega trga in seveda zunanje trgovine.

na korektnost, kar seveda tiskovne konference in intervjuje o evropskih temah spremeni v neke vrste pogrebne nagovore. Še huje je seveda to, da se je predvsem v zadnjem desetletju med ljudmi razširilo prepričanje, da v EU negativni izid referendum nikakor ne pomeni, da bo odločitev volilcev spoštovana. Samo pomislite na Francoze, ki so leta 2005 na referendumu zavrnil predlog Evropske ustave. Med glavnimi razlogi za zavrnitev sta bila prepričanje, da bodo zaradi Direktive o storitvah poljski vodovodarji preplavili Francijo ter da ustava pretirano poudarja neregulirani tržni kapitalizem. No, nekaj let kasneje je francoski parlament brez vnovičnega ljudskega posvetovanja potrdil Lizbonsko pogodbo, ki je skorajda do potankosti enaka predlogu Ustave, v veljavo pa je stopila tudi Direktiva o storitvah, ki sedaj domnevno ogroža zagotavljanje nekaterih javnih storitev in spodjeda nacionalno zagotovljene pravice delavcev. Nič čudnega torej, da Francozi v vedno večjem številu zapuščajo dve dominantni stranki ter se zatekajo k ekstremom. Težko jim zamerim.

Sedanja kriza in z njo povezano krizno reševanje evra sta postala sinonima za zaton demokracije v EU. V javnosti se je utrdilo mnenje, da o vsem odločata nemška kanclerka Angela Merkel in predsednik Evropske centralne banke Mario Draghi, medtem, ko je komisar Olli Rehn zgolj poslušni izvajalec njune politike varčevanja. Evropski parlament v zadnjih petih letih pri reševanju krize v evroobmočju ni igral tako rekoč nobene vloge, prav tako so imeli na način reševanja krize bolj malo vpliva ljudje v najbolj prizadetih delih Evrope.

Veliko je tudi bolj banalnih primerov, poglejmo si enega iz Slovenije. Pred časom je časopis Večer na slovenske evropske poslance naslovil vprašanje o tem kako porabijo pavšalni mesečni dodatek v višini 4300 evrov, ki je namenjen kritju stroškov za vodenje pisarne. Na leto iz tega naslova vsak poslanec ali poslanka – seveda vsi, ne zgolj tisti iz Slovenije – prejmeta približno 50 tisoč evrov, porabe pa jim po pravilih parlamenta ni potrebno dokazovati. (O tem, da je dodelitev tako velikega

zneska brez utemeljevanja porabe sploh možna pa raje kdaj drugi.) Izmed osmih poslancev in poslank je bila porabo dodatka pripravljena (deloma) razložiti zgolj Romana Jordan iz stranke SDS, vsi ostali so vprašanje bodisi ignorirali, bodisi se odzvali z aroganco, ki je na žalost bolj tipična za avtokrate kot voljene predstavnike ljudstva. Do današnjega dne ostaja poraba tega denarja neznanka, seveda pa na žalost to nikakor ne bo ovira na poti do vnovične kandidature in morebiti celo izvolitve. Občutek izigranosti, nemoči in zavajanja je v politiki nevaren in tovrstne prakse se na dolgi rok nujno prelijejo v radikalizacijo volilnega telesa. Leta in leta zanemarjanja in ignoriranja volilcev se ne morejo končati dobro.

Tretje izhodišče za premislek naj bo trditev, da so *mainstream* stranke pripeljale razpravo o domnevno uničujočem evroskepticismu do absurda. Na primer: iz ust številnih evropskih poslancev in ostalih politikov vedno znova uhajajo pozivi k nujnosti oblikovanja »velike proevropske koalicije«, ki mora letošnjega maja zmagati na volitvah, da EU ohrani pred razpadom. To je seveda primitivno poenostavljanje in zopet kaže na pomanjkanje razumevanja demokracije. Kaj pomeni biti proevropejec dandanes? Ali si skupine, ki opozarjajo na nevarnosti prostotrgovinskih sporazumov, na erozijo delavskih pravic ter na liberalizacijo javnih storitev pod pritiskom EU res želijo uničiti EU? Ali je opozarjanje na pomanjkljivosti evra res pozivanje h koncu EU? Ali je recimo Aleksis Cipras, vodja grške koalicije levih strank Sirize in kandidat evropske levice za predsednika Evropske komisije, res bolj škodljiv za EU kot recimo Olli Rehn, ki je predolgo dogmatično vztrajal na pretirano rigidni fiskalni konsolidaciji, ne glede na bedo milijonov ljudi? Kateri izmed njih je za ugled EU naredil več slabega, kateri je prispeval več k porastu evroskepticisma, kdo med njima je proevropejec? Označevanje posameznikov, ki javno izražajo utemeljene pomisleke o sedanjih ideološki usmeritvi EU, za destruktivne evroskeptike je redukcionizem, ki meče slabo luč na stanje demokracije v EU. Svet ni črno-bel in evropski politični prostor se mora nujno odpreti in pričeti dojemati kritiko kot konstruktiven prispevek k izgradnji bolj odzivne EU. *Mainstream* politične stranke so predolgo sebe predstavljale kot edine proevropske sile ne glede na to, da so s svojimi odločitvami pripeljale EU do točke, na kateri je podpora javnosti zaskrbljujoče nizka.

Četrty problem, nad katerim se morajo *mainstream* stranke zamisliti, je ta, da se vse do danes niso bile pripravljene resno soočiti z ustavnim neravnotežjem v EU. Ljudje so načeloma pripravljene sprejemati politično oblast do trenutka, ko začu-

tijo, da jim škodi. Velik del svojih prihodkov smo pripravljene vplačati v državno blagajno, ker nam v zameno država s temi sredstvi zagotavlja pravno in fizično varnost, zdravstvene storitve, izobraževanje itd. Pripravljene smo plačati kazen za prehitro vožnjo, ker vemo, da je to potrebno za preprečevanje kaosa na cestah. Med nami in EU takega razmerja ni. EU prebivalstvu namreč ne dodeljuje pokojnin, ne izplačuje pomoči za brezposelne, prav tako ne rešuje neposredno podjetij, ki so zašla v težave. Področja, za katere je pristojna EU, so bodisi veliko manj oprijemljiva – recimo urejanje pravil notranjega trga ali trgovanja s tretjimi državami – ali za velik del prebivalstva nepomembna – recimo urejanje cen gostovanja v mobilnih omrežjih v tujini. *Erasmus* izmenjave so seveda krasne za tiste evropske študente, ki si jih lahko privoščijo, prav tako je prijeten občutek, da so notranje meje v EU odpravljene.

Veliko število ljudi pa EU doživlja drugače. Na lastni koži občutijo »konkurenčne« pritiske, ki jih puščajo brezposelne. Okoli sebe opažajo vedno večje stopnje dohodkovne neenakosti, do katerih prihaja tudi zaradi razgradnje evropske industrije in težko razumljivega odpravljanja trgovinskih ovir za trgovanje z državami, ki ne poznajo okoljevarstvene zaščite in delavskih pravic, primerljivih z evropskimi. Ali si lahko odgovorite na vprašanje zakaj EU omogoča podjetjem in posameznikom, da se preko davčnih oaz povsem legalno izogibajo plačevanju davkov, medtem ko državam prepoveduje, da bi po lastni presoji reševale stotine delovnih mest v podjetjih, ki so se znašla pred vrati stečaja zaradi požrešnih posameznikov? V kolikor bo EU tudi v nadaljnje ostala raven oblasti, ki v očeh mnogih domnevno prinaša več slabega kot dobrega, se ji ne piše nič dobrega. *Mainstream* politične sile si glede tega ne smejo več delati utvar in razmisliti o uravnoveženju palice s korenčkom. (Pri tem je vredno dodati, da je denar, ki ga EU namenja za pomoč manj razvitim regijam, zgolj kaplja v morje, a o tem kdaj drugič.) Zadnja težava *mainstream* političnih strank, ki jo morajo prav tako prežvečiti, je seveda njihova zapuščina. V sedanjo krizo nas niso pripeljale stranke, ki se sedaj označujejo za evroskeptične. V krizo so nas pripeljale stranke »klasične« levice in desnice, ki so vsaj na evropski ravni imele primat pri izgradnji evroobmočja, pravil notranjega trga in seveda zunanje trgovine. Daleč stran od pritiska medijev in volilcev se je njihova ideološkost zreducirala na že omenjeno proevropskost in zabrisala razlike v njihovem pristopu do oblikovanja temeljnih politik EU. Izbruh krize jih nikakor ni pahnil v samorefleksijo. Ravno nasprotno, *mainstream* evropske stranke so se na vse pretege

skušale distancirati od delovanja nacionalnih vlad svoje barve, krivdo so skušale zvaliti izključno na pokvarjene kapitaliste in seveda evroskeptike, ki so jim domnevno preprečili izgraditi »močnejšo« EU (*karkoli že to pomeni*). Na evropski ravni nihče ni bil kriv za nič. Zgovoren primer je recimo nekdanji luksemburški predsednik vlade Jean Claude Juncker, ki je kneževino vodil dobrih 18 let, ob tem pa vseskozi bil najvplivnejši glas znotraj evroobmočja. Evroskupini je namreč predsedoval od leta 2005 do 2013 in kljub temu, da je prav pomanjkljiv nadzor nad delovanjem evroobmočja pahnil EU v globoko gospodarsko krizo, je Juncker sedaj za nagrado postal kandidat Evropske ljudske stranke za mesto predsednika Evropske komisije. Nedvomno je Juncker izjemen politik, ampak njegovo imenovanje je znak, da se največja izmed *mainstream* političnih strank na evropski ravni ne zna soočiti z napakami preteklosti. V kolikor si želimo EU normalizirati, potem si Juncker – in ostali politiki, ki so gradili, vodili in nadzirali evroobmočje do nastopa krize – mesta v njenem prihodnjem vodstvenem ustroju ne zasluži(jo). Še bolj globoko nerazumevanje trenutnega političnega ozračja v EU je pokazal Olli Rehn s svojim poskusom, da pridobi nominacijo evropskih liberalcev za predsednika komisije. Podvig se mu na koncu sicer ni posrečil, ampak v boju ga je javno podprlo kar štirinajst liberalnih strank iz vseh koncev EU. Vsakomur, ki je zadnjih nekaj let še tako od daleč spremljal dogajanje v EU, je jasno, da je Rehn toksičen kandidat. Kriv ali ne, dandanes poseblja politiko evropskega varčevanja, ki je krizo zelo verjetno poglobila in podaljšala. Rehn in njegovi podporniki so krasen primer izgube stika z realnostjo.

Vzdržnost sedanjega stanja je nedvomno pod vprašajem. *Mainstream* evropskega političnega prostora se je iztrošil in dokazal, da ni sposoben kritično razmisliti o svojih napakah iz preteklosti. Zato je lahko pojav skeptičnih in kritičnih političnih gibanj in strank – seveda tistih, ki ne vsebujejo ksenofobnih in homofobnih vzgibov – ključnega pomena za prehod v bolj demokratično obdobje EU, pa čeprav za odtенок bolj kaotično. Zdi se, da samo odločna volilna nezaupnica lahko *mainstream* politične stranke in preostali del EU elite prisili k temeljitemu razmisleku o tem kakšna naj bo EU v 21. stoletju, če si želi vnovič pridobiti zaupanje ljudi. Sedanja kriza je pokazala, da ideoloških spopadov še zdaleč ni konec, prej nasprotno. EU je bila namreč do sedaj zmotno razumljena kot nevtralen okvir znotraj katerega države urejajo trgovinske odnose in sprejemajo neškodljive deklaracije. Te pravljice je konec, pravi politični boj pa se šele začelja. ●